

Āiā tatau mo tagata faigaluega e a'afia i sauaga fa'ale'āiga

O lenei pepa fa'alauiloa sa saunia e le ofisa o le Employment New Zealand i le matagaluega o le Ministry of Business, Innovation and Employment, i le latou galuega so'oso'o tau'au ma le Komisi o Aiā Tatau a Tagata (Human Rights Commission) ma le Shine.

**EMPLOYMENT
NEW ZEALAND**

New Zealand Government

O lenei galuega ua fa'amaonia e le fa'alapotopotoga a le Joint Venture on Family Violence and Sexual Violence

Äiä tatau mo tagata faigaluega e a'afia i sauaga fa'ale'äiga

Mai le aso 1 Aperila 2019, o tagata e a'afia i sauaga fa'ale'äiga e mauaina nisi puipuiga fa'a-le-tulafono i mea e faigaluega ai. O le Tulafono Fa'avae o Sauaga Fa'ale'äiga – Puipuiga o Tagata A'afia (The Domestic Violence – Victims' Protection Act) ua tu'uina atu ni äiä tatau fou i tagata faigaluega.

Afai o lo'o e a'afia i sauaga fa'ale'äiga, o le Tulafono Fa'avae e tuuina atu ia te oe äiä tatau e:

- › maua ai aso mäilölö totogi mo sauaga fa'ale'äiga
- › talosaga ai galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u
- › aua nei leaga le faiga o oe i le mea e te faigaluega ai talu ai ona sa e ono a'afia i ni sauaga fa'ale'äiga.

E iai ia te oe nei äiä tatau e tusa lava pe na tupu le sauaga fa'ale'äiga i le taimi ua te'a.

O nei äiä tatau e le apalai i tagata latou te fa'atinoina sauaga fa'ale'äiga. I seisi fa'aupuga, o tagata ia e fa'atinoina sauäga pe taufa'aleaga isi tagata latou te aiga po'o sona toalua fo'i.

O sauaga fa'ale'äiga ua ta'ua fo'i o sauaga i 'äiga, ma e lē na o sauaga i le tino. O sauaga e tele auala e fa'atino ai.

O le a le sauaga fa'ale'äiga?

Afai o loo taufa'aleagaina oe e lou to'alua, le to'alua ua lua tētē'a (ex partner), e seisi i totonu o lou aiga po'o le tou au'äiga, po'o se tasi o lua nonofo mautotogi faatasi, o lona uiga o lena e tupu ia te oe sauaga fa'ale'äiga. Ua ta'ua foi lenei tulaga o le sauaga i aiga. E mafai ona tupu lenei mea i so'o se itupa o tagata, ma totonu o ulugalii tutusa po'o ulugali'i itupa ese'ese. O se tagata e fa'atinoina sauaga fa'ale'äiga tou te le ono nonofo fa'atasi.

O le 'sauaga' e mafai ona fa'aletino, feusuaiga po'o le taufaaleaga fa'alemafaufau. E fa'apena fo'i pe a taufa'amata'u pe taufa'afefe se tagata, pe taumafai e pulea mea e te faia ma mafaufau iai. O ni isi nei o fa'ata'ita'iga:

- › Taufaamata'u – e fa'afefe oe ia fa'atino se mea po'o le fa'atinoga o faiga ina ia maua ai e oe ma lou aiga ni lagona o le le saogalemu, o se fa'ata'ita'iga, o le mulimulita'i ma tulimata'i oe.
- › Fai ma Fa'alavelave – faifai pea ona faia amioga e fa'atupu ai le ita ia te oe po'o lou aiga, po'o le fa'afeso'ota'i fua o oe ae e te le'i mana'o iai
- › fa'aleaga au mea totino
- › taufa'afefe e fai ni mea leaga ia te oe
- › taufaaleaga i tulaga tau tupe po'o le tamaoauga – ave au tupe, taofia oe mai galuega po'o le alu i le a'oga po'o le kolisi
- › fa'aleaga fa'alogona po'o le mafaufau – tu'u oe i lalo, faitio oe i taimi uma pe tauvala'au oe i igoa le lelei, mafaufauga fai togafiti, faiga e te fa'apea ai ua leaga lou ulu.

Afai e iai seisi o lo'o latalata ia te oe – po'o seisi sa latalata ia te oe – o lo'o fa'aleaga ia te oe, e te fa'alogoina ai e pei o lea tagata o lo'o puleaina lou ola. E mafai ona maluelue ai ou talitonuga ma fa'alogoina le fefe. E mafai ona e fa'alogoina a'afiaga o sauaga i aiga mo se taimi umi, e tusa lava pe ua taofia sauaga.

O fea e maua ai fesoasoani

Afai o oe po'o seisi lava tagata o lo'o iai i ni lamatiaga i le taimi nei, vili loa leoleo i le 111.

Afai e te manatu o oe po'o se isi tagata e te iloaia o lo'o ono a'afia talu ai sauaga fa'ale'āiga, e le o tu'ulafoa'ina oe – e mafai ona e maua le fesoasoani. E mafai e fa'alapotopotoga fa'apitoa ona fesoasoani atu ina ia e malamalama ai i le mea o lo'o tupu i le lua va ma tuuina atu ni lagona e fesoasoani atu ai. E mafai ona latou avatua ni fa'amaumauga e uiga i mea e mafai ona e faia ma ta'u atu auaunaga e ono mafai ona fesoasoani atu ia te oe o lo'o latalata ane.

O le mea lelei e masani a'i o le amata lea ona vili le laina fesoasoani a se tagata fa'apitoa i sauaga fa'ale'āiga po'o le silasila i le upega tafa'ilagi a se fa'alapotopotoga lagolago fa'apitoa.

Telefoni o Fa'amaumauga o Sauaga i Aiga

0800 456 450

tatala i aso uma, mai le 9 i le taeao seia oo i le 11 i le po
www.areyouok.org.nz

O lenei laina fesoasoani o se vaega lea o le polokalame a le 'It's not OK' mo le fa'aitiitia o sauaga i aiga i totonu o Niu Sila, ma o lo'o fa'atautaia e le matagaluega a le Ministry of Social Development. O le laina e tuuina atu fa'amaumauga fesoasoani mo oe ma fa'afeso'ota'i ai tagata i auaunaga i le mea e mana'omia ai. O le upega tafa'ilagi e tuuina atu fa'amaumauga e uiga i sauaga i aiga ma nofoaga e o iai mo se fesoasoani.

Sulufa'iga Mo Tina (Women's Refuge)

0800 733 843

tatala i aso uma, 24 itula i le aso
www.womensrefuge.org.nz

O se fa'alapotopotoga e aganu'u va'ava'alua (bicultural) o lo'o galulue faatasi ma fafine ma tamaiti e saunia fesoasoani i galuega faufautua, fuafuaga fa'ata'atitia mo le saogalemu, nofoaga e nonofo ai i mea fa'afuase'ia, ma fesoasoani faifaipae ma tagata a'afia ma o latou aiga. O le Sulufa'iga Mo Tina (Women's Refuge) o lo'o latou faia fo'i a'oa'oga mo fa'alapotopotoga e manana'o e iloa atili mea e uiga i sauaga i aiga ma toe fa'alelei atili a latou polisi o sauaga i aiga.

SHINE

0508 744 633

tatala i aso uma, 9 i le taeao se'ia o'o i le 11 i le po
www.2shine.org.nz

O le laina lagolago e saunia atu fesoasoani, fa'amaumauga, fesoasoani i le iloiloga o a'afiaga ma le fuafuaga fa'ata'atia mo le saogalemu ma fa'asinomaga i auaunaga i totonu o nu'u. O le Shine e lagolagoina tagata matutua ma tamaiti a'afia – ituaiga uma – ina ia faasaogalemu. E galue foi le Shine ma tamaloloa e faatupua sauaga i aiga ina ia fa'atupulaia ma lagolagoina le suiga o nei amioga. Ua saunia atu e le Shine ni polokalame ese'ese o a'oa'oga i sauaga fa'ale'äiga. O le polokalame a le Shine ua ta'ua o le DVFREE ua ofoina atu le taupulepulega o polisi ma a'oa'oga i sauaga fa'ale'äiga.

Saogalemu-le-talanoa (Safe-to-talk)

0800 044 344

tatala i aso uma, 24 itula i le aso

O le Saogalemu-le-talanoa (Safe-to-talk) o se laina fesoasoani e leai se togoti, fa'alilolilo ma lē fesiligaina mo tagata a'afia i sauaga o feusua'iga. E mafai ona e fa'afeso'ota'ia se tagata a'oa'oina fa'apitoa e te lua talanoa i le telefoni po'o luga o le upega tafa'ilagi. E mafai ona latou talia au fesili, tuuina atu fa'amatalaga e uiga i afäina o feusua'iga, ma fa'asino oe i tagata fa'apitoa i le nofoaga o lo'o e iai. E mafai fo'i ona latou tuuina atu fa'amaumauga e uiga i le auala e fesoasoani ai i se uö po'o se tagata o le aiga.

O au äiä tatau i sauaga fa'ale'āiga i galuega

Fai mai le tulafono afai o oe o se tagata faigaluega e a'afia i sauaga fa'ale'āiga, e iai lau äiä tatau e:

1. ave ai aso mälölä o sauaga fa'ale'āiga e o'o atu i le 10 aso i tausaga ta'itasi – e ese maia ai i aso mälölä fa'a-le-tausaga, aso mälölä ma'i ma aso mälölä mo se maliu
2. talosaga ai mo tu'utu'uga o galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u – i le umi e lua masina
3. aua nei leaga le faiga o oe i le mea e te faigaluega ai talu ai ona sa e ono a'afia i ni sauaga fa'ale'āiga.

E ia te oe nei äiä tatau e tusa lava pe na tupu le sauaga fa'ale'āiga i le taimi ua te'a.

Va'ai **O le a le mea e fai pe a lē mulimulita'i lou falefaigaluega i le tulafono.**

O nisi fale faigaluega latou te faia mea e sili atu nai lo o le mea e fai mai ai le tulafono, mo a latou tagata faigaluega ua a'afia i sauaga fa'ale'āiga Talanoa i lau pule po'o le ofisa o le HR (Human Resources) e iloa ai po'o a fesoasoani e ofoina mai e lau fale faigaluega.

O lenei tulafono e lē apalai i tagata latou te fa'atinoina sauaga fa'ale'āiga. I seisi fa'aupuga, o tagata ia e sauā pe fa'aleaga i se isi tagata latou te fa'a'āiga po'o sona to'alua fo'i.

1 Aso mälölä totogi o sauaga fa'ale'āiga

Afai o oe o se tagata faigaluega, e te mauaina aso mälölä totogi o sauaga fa'ale'āiga, e o'o atu i le 10 aso i tausaga ta'itasi pe a e mana'omia. O lenei aso mälölä e totogi le taimi e te lē faigaluega ai ina ia feoasoani lea ia te oe i lou feagai ai ma a'afiaga o sauaga fa'ale'āiga. Mo se fa'ata'ita'iga, e te ono mana'omia se fesoasoani mai se auaunaga lagolago i sauaga fa'ale'āiga, sui le fale, alu i le fa'amasinoga po'o le lagolagoina o lau fanau.

E mafai fo'i ona e avea lea ituaiga aso mälölä e lagolagoina se tamaitiiti sa feagai ma sauaga fa'ale'āiga, pe afai lea e nofo ia te oe le tamaitiiti i nisi vaega o taimi.

Fai mai le tulafono e mafai ona e avea aso mälölä o sauaga fa'ale'āiga pe afai lea ua uma ona e galue fa'alauasoso'o mo le ono masina i lou fale faigaluega, pe e te pasia fo'i le iloiloga ua ta'ua o le 'itula faigaluega' (hours worked). O nisi o fale faigaluega latou te ofoina atu vave aso mälölä o sauaga fa'ale'āiga. Siaki polisi a lau fale faigaluega e uiga i aso mälölä po'o sauaga fa'ale'āiga, po'o le fesili i lau pule po'o le ofisa o le HR (Human Resources).

Silasila i nisi mea e uiga i le agava'a ai i aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga i le employment.govt.nz

Aveina o aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga

E tatau ona e ta'uina i lou falefaigaluega e te mana'o e ave ou aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga i le vave e mafai ai, i le aso tonu lava po'o le aso a o le'i o'o i le aso e tatau ai ona e faigaluega. Afai e le mafai ona e faia lea tulaga, e tatau lava la ona e ta'uina i lou falefaigaluega i se taimi vave.

E tutusa lelei lava lenei tulaga ma lou ta'uina i lou fale figaluega e te mana'o e ave aso mälölo ma'i po'o aso mälölo o maliu.

Silasila i nisi fa'amaumauga e uiga i aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga i le: employment.govt.nz/domestic-violence

Fa'amaoniga o sauaga fa'ale'äiga

E mafai e lou fale faigaluega ona täpä se fa'amaoniga o lou a'afia i sauaga fa'ale'äiga, pe afai e te ave aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga.

Silasila i le polisi a lou fale faigaluega e fa'atautu i aso mälölo po'o sauaga fa'ale'äiga, e te iloa ai pe latou te mana'omia ni fa'amaoniga ae po'o a fo'i ituaiga fa'amaoniga e mana'omia.

Silasila **Fa'amaoniga o sauaga fa'ale'äiga**.

2 Faigaluega fetu'utu'una'i i taimi pupu'u

Afai o oe o se tagata faigaluega, e iai lau äiä tatau e talosagaina ai ni tu'utu'uga mo galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u, e fesoasoani i lou feagai ai ma sauaga fa'ale'äiga. O nei tu'utu'uga e ono mafai ona fa'aaauu mo se taimi e o'o atu i le lua masina.

E iai lau äiä tatau e talosaga ai lenei ituaiga o galuega fetu'utu'una'i:

- › i so'o se taimi
- › e tusa lava pe na tupu le sauaga fa'ale'äiga ae e te le'i amata ona e galue mo lou fale faigaluega.

E tatau i lou fale faigaluega ona tu'uina atu ia te oe se tali tusitusia i totonu o le 10 aso faigaluega pe afai e tuai. Afai e mafai ona latou tali vave atu, o lona uiga e tatau ona latou faia lea tulaga. Logo lou fale faigaluega pe afai e te mana'o e sui tu'utu'uga o lau galuega mo lou saogalemu ina ia latou iloa ai pe tatau ona vave se latou fa'ai'uga.

O lenei äiä tatau fou e fa'aopoopo i luga o lau äiä tatau e talosaga ai mo tu'utu'uga o galuega fetu'utu'una'i i so'o se taimi ma so'o se mafua'aga. O le isi lea tu'utu'uga o galuega fetu'utu'una'i e mafai ona umi atu nai lo le lua masina po'o se suiga fa'a'umi'umi. E tatau i lau fale faigaluega ona fa'a'ese'ese le latou aiaiga o nei talosaga ma avatu se latou tali i totonu o le tasi le masina.

Su'e le 'galuega fetu'utu'una'i' i le www.employment.govt.nz

Talosaga mo galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pupu'u

E tatau lava ona e tusi talosaga i lou fale faigaluega mo suiga o tu'utu'uga masani o lau galuega. E mafai fo'i e seisi tagata ona talosagaina galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u mo oe.

'Galuega fetu'utu'una'i' o lona uiga e iai tu'utu'uga e a'afia ai le faiga o lau galuega. Mo se fa'ata'ita'iga, o a itula ma aso e te faigaluega ai, le mea e te galue ai, o le a le mea e te faia i le galuega.

Afai o oe, po'o seisi tagata, e tusi i le fale faigaluega e talosaga ni suiga o tu'utu'uga masani o lau galuega, e tatau ona aofia ai ni mea e mana'omia. O mea nei:

- › lou igoa ma le aso e faia ai lau talosaga
- › o lo'o e talosaga mo tu'utu'uga o galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u, e pei ona iai i le Vaega 6AB o le tulafono fa'avae o le Employment Relations Act 2000
- › fa'amatalaga au'ili'ili o mea e te mana'o e sui o tu'utu'uga masani o lau galuega
- › o le a le umi o suiga e te mana'o ai - e o'o atu i le lua masina
- › o afea e te mana'o e amata ma uma ai suiga
- › o le a fa'aapefea ona fesoasoani nei suiga ia te oe
- › o a suiga e ono faia e lou fale faigaluega i a latou tu'utu'uga pe afai latou te taliaina lau talosaga.

Silasila i nisi fa'amaumauga e uiga i le talosagaina o le galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pupu'u i le: employment.govt.nz

Faamaoniga o sauaga fa'ale'äiga

Afai e te talosaga mo se galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u, e mafai e lou fale faigaluega ona fesili mo se fa'amaoniga o lo'o e a'afia i sauaga fa'ale'äiga ina ia fesoasoani ai ia i latou e filifili pe o le ioe pe leai. E tatau ia i latou ona fesiligia lea tulaga i totonu o le tolu aso faigaluega mai le aso na maua ai lau talosaga.

Silasila i le polisi a lou fale faigaluega e uiga i galuega fetu'utu'una'i po'o sauaga fa'ale'äiga, e iloa ai pe latou te ono mana'omia ni fa'amaoniga ae o a fo'i ituaiga fa'amaoniga latou te ono manana'o iai.

Silasila i nisi fa'amaumauga e uiga i fa'amaoniga o sauaga fa'ale'äiga i le: **employment.govt.nz/domestic-violence**

Silasila i nisi fa'amaumauga e uiga i le talosagaina o galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u i le: **employment.govt.nz/domestic-violence**

Silasila **Fa'amaoniga o sauaga fa'ale'äiga**

Mea e tatau ona faia e lou fale faigaluega

E tatau i lou fale faigaluega ona ta'u atu ia te oe i se tusi i se taimi vave pe afai latou te taliaina pe latou te teena lau talosaga. Afai e tuai, e tatau ona latou galuina atu ia te oe i totonu o le 10 aso faigaluega talu ona faia lau talosaga mo galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u. Afai e vave mafai ona latou ta'uina atu, e tatau loa ona latou faia lea tulaga.

E tatau i lou fale faigaluega ona tu'uina atu ia te oe fa'amaumauga e uiga auaunaga lagolago agava'a e mafai ona fesoasoani i sauaga fa'ale'äiga. E mafai ona latou faia lea tulaga i le taimi latou te tuuina atu ai ia te oe le latou tali tusitusia, po'o luma atu.

Te'enaina o se talosaga

Afai e te'ena e lou fale faigaluega ona avatu ia te oe tu'utu'uga mo galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u sa e talosagaina, e tatau la ia i latou ona fa'amatala atu le mafua'aga o le te'enaina.

- › le'i mauaina le fa'amaoniga na latou fesiligia ai oe i totonu o le 10 aso talu ona maua lau talosaga
- › lē mafai ona suia tu'utu'uga o lau galuega talu ai ona o se tasi o 'fa'avae ua lē fa'amalieina' (non-accommodation grounds) i lalo o le tulafono.

O fa'ata'ita'iga o 'fa'avae ua lē fa'amalieina' ona ua latou:

- › lē mafai ona toe fa'avasega galuega i tagata faigaluega
- › lē mafai ona toe fa'afaigaluega ni isi tagata
- › lagona e lē lava galuega fai mo oe i le taimi o lo'o talosagaina e te faigaluega ai.

Sa'ilili mo 'fa'avae ua lē fa'amalieina' i le **employment.govt.nz**

3 Faiga leaga i le fale faigaluega

Mai le aso 1 Aperila 2019, e lē tatau i falefaigaluega ona fa'aleaga le faiga o oe – leaga pe lē tonu - talu ai sa e iai i sauaga fa'ale'āiga. O le tulafono e uiga i lea tulaga o loo fa'ata'atia atu i totonu o tulafono fa'avae o le Employment Relations Act ma le Human Rights Act.

Afai o lo'o nofo ia te oe se tamaitiiti sa iai i ni sauaga fa'ale'āiga, e tusa lava pe lē o taimi uma, o lona uiga o loo ufitia oe i lalo o le tulafono. E lē afaina pe o anafea na tupu ai le sauaga fa'ale'āiga.

E leai se mea e te ta'u ai fua i lou falefaigaluega pe afai o lo'o e a'afia i sauaga fa'ale'āiga. O lea tulaga e aofia ai sauaga fa'ale'āiga na tutupu i le taimi ua te'a.

Afai e te iai i se fa'atalanoaga e uiga i se galuega (job interview), e lē tatau i le tagata o lo'o faia le fa'atalanoaga ona fesiligia oe pe na e a'afia i sauaga fa'ale'āiga. E leai sau tali e faia, pe afai e fesiligia oe.

Faiga 'taufa'aleaga' ua ta'ua fo'i lea o faiga faifa'apito. E aofia ai le tuli po'o le fa'amalosia e tu'ua le galuega, ofoina atu o tulaga o galuega e pito sili ona leaga, po'o le lē mauaina o tulaga siitia po'o se isi avanoa.

Afai e taufaaleaga le faiga o oe pe e te fetaia'i ma faiga fa'apito talu ai sa e ono a'afia i sauaga fa'ale'āiga, o le soligatulafono lea tulaga.

Silasila i isi fa'amaumauga e uiga i faiga leaga i galuega i le:
employment.govt.nz/resolving-problems

Fa'amaoniga o sauaga fa'ale'āiga

Afai e te avea aso mālōlō mo sauaga fa'ale'āiga po'o lou talosaga mo tu'utu'uga o galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u, e mafai e lou falefaigaluega ona fesiligia oe mo se fa'amaoniga. O lenei fa'amaoniga e tatau ona fa'aali mai ai o lo'o e a'afia i sauaga fa'ale'āiga.

E lē o ta'uina mai e le tulafono po'o a ituaiga fa'amaoniga e talia e lou falefaigaluega.

Afai e fesiligia e lou falefaigaluega se fa'amaoniga, e tatau ia te oulua uma ona feutaga'i i ni tulaga lelei ('in good faith'). O lona uiga e iai le tatalaina o manatu, fa'amaoni ma vave ona tali atu.

E mafai e lou falefaigaluega ona talia so'o se ituaiga fa'amaoniga o lou a'afiaga i sauaga fa'ale'āiga.

Aumaiga o fa'amaoniga

E le ono faigofie le aumaiga o fa'amaoniga, ona o le natura o le sauaga fa'ale'äiga. O sauaga fa'ale'äiga e tele ina fa'atinoina i tua o faitoto'a tapunipuni, ma ua faigata ai ona 'fa'amaonia'. O le villiina o leoleo po'o le apalai i se poloa'iga mo le puipuiga (protection order) o ni la'asaga masani nei e pito sili ona maoa'e i se tagata a'afia i sauaga fa'ale'äiga.

Fa'ata'ita'iga o fa'amaoniga

- › Se tusi po'o se imeli e uiga i mea o lo'o tutupu ma fa'apefea ona a'afia ai le tagata faigaluega mai so'o se:
 - fa'alapotopotoga lagolago – mo se fa'ata'ita'iga, auaunaga mo sauaga fa'ale'äiga po'o le Oranga Tamariki.
 - tagata lagolago.
- › Se lipoti mai se foma'i po'o se teine/tama foma'i.
- › Se lipoti mai se a'oga.
- › Se tautinoga – se tusi o mea na tutupu ma molimauina e se tagata fa'atagaina e iai se fa'amasino o le filemu (justice of the peace) i lalo o le tulafono fa'avae ua ta'ua o le Oaths and Declarations Act 1957.
- › So'o se pepa o fa'amaumauga a le Fa'amasinoga po'o leoleo e uiga i sauaga fa'ale'äiga.

Fa'amaoniga mo aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga

Afai e fesiligia e lou falefaigaluega se fa'amaoniga ae le maua, latou te lē totogiina fua oe mo aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga se'ilogia ua latou maua fa'amaoniga, se'i vagana ai e iai sau 'mafua'aga tatau'.

O se fa'ata'ita'iga o se 'mafua'aga tatau' e ono iai le si'itiaga o lou aiga fa'avavevave ma leai ai se taimi e aumai ai se fa'amaoniga.

Fa'amaoniga mo galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u

Afai e mana'omia e lou falefaigaluega se fa'amaoniga, e tatau ia i latou ona fesiligia lea tulaga i totonu o le tolu aso faigaluega mai le aso na maua ai lau talosaga mo tu'utu'uga o galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u. E faia lea tulaga talu ai e tatau i lou falefaigaluega ona tali tusitusia i lau talosaga i totonu o le 10 aso faigaluega po'o le vave atu.

Afai e te lē tu'uina atu fa'amaoniga pe a fesiligia oe, o le a ono te'ena e lou falefaigaluega lau talosaga mo galuega fetu'utu'una'i i se vaitaimi pu'upu'u. E mafai fo'i e lou falefaigaluega ona lē talia lau talosaga se'i vagana ua e tu'uina atu ia i latou ni fa'amaoniga.

Silasila i isi fa'amaumauga e uiga i fa'amaoniga o sauaga fa'ale'äiga i le [employment.govt.nz/domestic-violence](https://www.employment.govt.nz/domestic-violence)

Teuina o ou fa'amaumauga ia patino na o oe ma fa'alilolilo

E tatau i lou falefaigaluega ona pupuia ou fa'amaumauga patino. E aofia ai fa'amaumauga e uiga i aso mälölö mo sauaga fa'ale'äiga po'o nisi ituaiga aso mälölö.

O nisi tagata i lou falefaigaluega e ono mana'omia e va'ai i ou fa'amaumauga patino mo le fa'atinoina o a latou galuega. O lenei fa'amaumauga patino e ono aofia ai pe afai sa e aveina aso mälölö mo sauaga fa'ale'äiga po'o lou talosagaina fo'i o galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u. O se fa'ata'ita'iga o se tagata e ono mana'omia ona va'ai i ou fa'amaumauga patino i le fa'atinoina o ana galuega o se tagata fai tofogi lea a lou falefaigaluega. Afai e te fia iloa po'o ai isi tagata i le falefaigaluega e ono va'ai i ou fa'amaumauga, talanoa i lau pule po'o le matagaluega a le HR.

O so'o se tagata e mafai ona vaai i ou fa'amaumauga i le faiga o a latou galuega e tatau ona mulimulita'i i le tulafono o mea patino ma fa'alilolilo. E aofia ai le aufaigaluega a le matagaluega a le Employment New Zealand ma le komisi a le Human Rights Commission.

Tufatufaga o fa'amaumauga e uiga ia te oe

E tatau i lou falefaigaluega ona fesiligia muamua oe pe afai latou te manana'o e tufa ou fa'amaumauga patino.

E tasi lava le taimi e lē fesiligia muamua ai oe e lou falefaigaluega e fa'amatuu atu ou fa'amaumauga patino. O le puipuiga lea o le ola o se tagata po'o lona mälölöina, po'o le saogalemu o tagata lautele. E ono popole lou falefaigaluega ia te oe po'o isi tagata, e iai isi tagata faigaluega po'o tagata o lou aiga. O le tufaina atu o ou fa'amaumauga mo lenei mafua'aga ua fa'atagaina lea i lalo o le tulafono fa'avae o le Privacy Act.

Mo se fa'ata'ita'iga, ua maua e se pule fa'amatalaga o le to'alua o le tagata faigaluega o lo'o fa'amata'u e fasioti le tagata faigaluega ma fai mai o le la ua sau i le falefaigaluega a le tagata faigaluega. E mafai e le pule ona vili leoleo ma fa'amatu'u atu iai fa'amaumauga e puipui ai le tagata faigaluega ma le aufaigaluega.

O le a le mea e fai pe a lē mulimulita'i lou falefaigaluega i le tulafono

Afai e nofogofie ia te oe, e mafai ona e talanoa i lou falefaigaluega. O le tulafono e fou o lea latou te ono lē malamalama ai i mea o lo'o fai mai ai e uiga i aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga, galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u po'o fesoasoani mo tagata a'afia i sauaga fa'ale'äiga.

E fa'apefea ona faia se fa'aseä

O lo'o iai auunaga e mafai ona e feso'ota'i iai pe afai e iai ni fa'afitauli i ou äiä tatau. O fa'afitauli e aofia ai lou falefaigaluega i le:

- › te'enaina o ou aso mälölo mo sauaga fa'ale'äiga
- › lē totogiina o ou aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga
- › lē taliaina o lau talosaga mo galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u i totonu o aso faigaluega e 10 fa'atapula'aina
- › te'enaina lau talosaga ae le'i fa'aaogaina le mea sa'o i lalo o le 'non-accommodating grounds' (fa'avae ua lē fa'amalieina).
- › leaga le faiga o oe talu ai ua latou manatu o lo'o e a'afia i sauaga fa'ale'äiga.

Silasaila i isi fa'amaumauga e uiga i le mauaina o fesoasoani i le employment.govt.nz/domestic-violence

Matagaluega o le Employment New Zealand

E mafai ona tu'uina atu lau fa'aseä i le matagaluega o le Employment New Zealand pe afai e iai ni ou fa'afitauli i aso mälölo o sauaga fa'ale'äiga po'o lau talosaga mo galuega fetu'utu'una'i mo se vaitaimi pu'upu'u.

Afai e te manatu ifo e taufaaleaga le faiga o oe – leaga pe e lē tonu- e tatau ia te oe muamua ona fa'atū sau faitioga patino ma lou falefaigaluega. E tatau lava ona fa'atū sau faitioga patino i totonu o le 90 aso.

Sā'ili mo 'personal grievances' (faitioga patino) i le www.employment.govt.nz

Sā'ili mo 'resolving problems' (soalaupuleina o fa'afitauli) i le www.employment.govt.nz

Komisi o Āiā Tatau a Tagata (Human Rights Commission)

O le Komisi o Āiā Tatau a Tagata (Human Rights Commission) e mafai ona latou fesoasoani atu i faiga leaga i le tele o ituaiga o tulaga o galuega, e aofia ai ni isi tagata e lē masani a'i ona aofia i lalo o le fa'amalu a le Employment New Zealand. Mo se fa'ata'ita'iga, latou te malutia:

- › faigaluega fua
- › tagata faigaluega mo i latou lava
- › tulaga o iai a o le'i amata ona faigaluega, e pei o le talosagaina o se galuega
- › le taimi a o avea ai fo'i oe ma tagata faigaluega.

Silasila i isi fa'amaumauga i le mea e maua ai fesoasoani i au āiā tatau i le hrc.co.nz

Fa'amaumauga fa'alilolilo e leai se totogi

E mafai ona e maua fa'amaumauga e leai se totogi, e fa'alilolilo ma le soalaupuleina mai le matagaluega o le Employment Services ma le Komisi o Āiā Tatau a Tagata (Human Rights Commission). O le matagaluega o le Employment Services e feagai ma tulafono o galuega a o le Komisi o Āiā Tatau a Tagata (Human Rights Commission) e feagai ma le tulafono o āiā tatau a tagata.

Afai e te lē o mautinoa po'o ai e te tautala iai, o nei auunaga e lua e mafai ona tu'uina atu ni isi fa'amaumauga pe a e talanoa i ai.

Matagaluega o le Employment

New Zealand

Vili le: 0800 20 90 20

Imeli: info@employment.govt.nz

Asiasi i le: www.employment.govt.nz

Komisi o Āiā Tatau a Tagata (Human Rights Commission)

Vili le: 0800 496 877

Imeli: infoline@hrc.co.nz

Asiasi i le: www.hrc.co.nz

Komisi o Mea Fa'alilolilo (Privacy Commissioner)

Afai e te mana'o e fai sau fa'aseā e uiga i le tulaga e fa'atautaia ai ou fa'amaumauga patino e lou falefaigaluega, e mafai ona e alu sa'o i le Komisi o Mea Fa'alilolilo (Privacy Commissioner).

Asiasi i le www.privacy.org.nz

